

izv. prof. dr. sc. Željko Bogdan

Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Republika Hrvatska
zbogdan@efzg.hr

izv. prof. dr. sc. Lucija Rogić Dumančić

Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Republika Hrvatska
lrogic@efzg.hr

izv. prof. dr. sc. Tomislav Sekur

Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Republika Hrvatska
tsekur@efzg.hr

INFLACIJSKA DINAMIKA NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE U PANDEMIJSKOM I POSTPANDEMIJSKOM RAZDOBLJU

Primljen: 14. rujna 2024.

Prihvaćen: 25. rujna 2024.

<https://doi.org/10.46458/27121097.2024.30.52>

Pregledni rad

Sažetak

Tijekom 2021., a posebno 2022. g., prekinuto je razdoblje niske inflacije u velikom dijelu razvijenog svijeta. U ovom članku istražuju se godišnje stope inflacije za zemlje koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije u vremenu između 2019. i 2024. g. Iako su tijekom XX. st. bile dio jednog jedinstvenog političkog prostora, te zemlje karakteriziraju razvojne raznolikosti pa se među njima razlikuje udio izdataka za hranu i bezalkoholna pića u prosječnoj potrošačkoj košarici. Razlike u ovim zemljama se ogledaju i u veličini potrošne inflacije, ali i u doprinosima koji joj pridonose. Svakako u važne generatore inflacije treba spomenuti cijene hrane i bezalkoholnih pića, troškove stanovanja i troškove prijevoza (primarno cijene goriva i maziva). U analiziranom razdoblju najveći kumulativan porast cijena zabilježen je u Srbiji (u prosjeku za 42%), a najmanji u Sloveniji (23.7%) i Bosni i Hercegovini (24.9%). Sve su zemlje zabilježile natprosječan rast cijena u segmentu hrane i bezalkoholnih pića ali je najmanji kumulativni rast zabilježen u Sloveniji (u prosjeku za 33.6%) a najveći u Srbiji (u prosjeku za 58.7%). U segmentu troškova stanovanja najmanji kumulativni rast bilježi Hrvatska (u prosjeku 21.6%), a najveći Srbija (u prosjeku 58.8%). Kod prijevoza najveći

kumulativni rast cijena bilježe Srbija (u prosjeku 23.9%) i Hrvatska (u prosjeku 22.6%), a najmanji Crna Gora (u prosjeku 12.1%) i Sjeverna Makedonija (u prosjeku oko 12.6%). Važan pozitivan doprinos inflaciji imale su cijene hrane i bezalkoholnih pića te troškovi stanovanja. Najveća razina inflacije je u svim ekonomijama bila 2022. g., ali se njeno smanjenje (sa izuzetkom Srbije) počinje naslućivati već tijekom 2023. g. Unatoč značajnom smanjenju prosječne godišnje stope inflacije u 2024. g., u analiziranim zemljama (osim u Sloveniji i na Kosovu), ona je još uvijek veća u odnosu na prosjek EU.

Ključne riječi: *cijene, doprinos inflaciji, jugoistočna Europa*

JEL: E31

1. UVOD

Nakon dugog perioda jako niske inflacije od 2021. g. inflacija zahvaća razvijeni svijet uključujući i europske zemlje. Većina postsocijalističkih zemalja imala je iskustva sa visokim stopama inflacije, osobito potkraj 1980-ih godina. Dugotrajno iskustvo sa inflacijom u nekim od ovih ekonomija je utjecalo na povjerenje u vlastitu valutu što je pridonosilo značajnoj neslužbenoj dolarizaciji / euroizaciji čak i kada su stope inflacije bile smanjene na relativno niske razine. Nakon pandemije koronavirusa, u razvijenom svijetu je došlo do snažnog oživljavanja inflacije, ali se ona proširila i na druge zemlje.

Predmet ovog istraživanja je inflacijska dinamika u državama nastalim raspadom Jugoslavije. Fokusirano je isključivo na vrijeme između 2019. i 2024. g. pa pokriva i pandemijsko i neposredno postpandemijsko razdoblje. 2019. g. neposredno prethodi pandemiji, a 2024. g. stope inflacije su već na nižim razinama. Cilj ovog istraživanja je odrediti doprinose potrošačkoj inflaciji u postjugoslavenskim zemljama¹. Pregledom literature može se uočiti da se – barem prema našim saznanjima – relativno malo istraživanja bavilo inflacijom u ovim zemljama naročito za period od 2019. do 2024. g. pa se ovim člankom nastoji popuniti ta praznina.

Struktura teksta je sljedeća: u drugoj cjelini je načinjen pregled literature koja se bavi inflacijom u pandemijskom i postpandemijskom razdoblju. Cjelina 3 prezentira osnovne ekonomske karakteristike analiziranih zemalja dok cjelina 4 sadrži empirijsku analizu za područje bivše Jugoslavije. U posljednjoj je sekciji zaključak ovog istraživanja.

¹ U neobjavljenom rukopisu Bogdan, Rogić Dumančić (2023) analiza je bila usmjerenja na prostor bivše Jugoslavije koji još nije postao dio Europske unije te je uključivala i Kosovo. Međutim, ovdje Kosovo nije uključeno u središnjem dijelu analize, jer mu je statistika zasnovana na harmoniziranom indeksu potrošačkih cijena (HICP), ali su dodane Slovenija i Hrvatska. Uključeno je tek kad se činila usporedba sa zemljama EU.

2. PREGLED LITERATURE

Pregled empirijskih istraživanja započinjemo sa radovima u kojima se proučava inflacija u Evropskoj uniji (EU) i u eurozoni, jer su njihove članice i važni trgovinski partneri analiziranih zemalja. Preko trgovinskog i finansijskog kanala ekonomska zbivanja u EU i u eurozoni mogu utjecati i na inflaciju na području bivše Jugoslavije. Porast cijena uvezenih finalnih i intermedijarnih dobara se, također, reflektira i u razinama indeksa potrošačkih cijena (CPI) i deflatora BDP-a u ovim ekonomijama, a finansijski tijekovi između domaće ekonomije i inozemstva mogu povećavati domaću potražnju i uzrokovati neravnotežu na tekućem računu, kao i povećati inflaciju potražnje. U pravilu je inflacija u analiziranim ekonomijama bila često veća u odnosu na onu kod vanjskotrgovinskih partnera što je pridonosilo realnoj aprecijaciji i pogoršavanju cjenovne konkurentnosti izvoza analiziranih zemalja. Od uvođenja eura 1999. do 2021. g. eurozona se nije suočavala sa značajnom inflacijom naročito nakon 2012. g. Stručnjaci Europske središnje banke (ECB) su istražili ovaj fenomen i u Ciccarelli, Osbat(eds) (2017) pokazali da je to posljedica cikličkih kretanja.

Caporale, Infante, Gil-Alana, Ayestaran (2022) istražuju učinak pandemije koronavirusa i rata u Ukrajini na inflaciju u eurozoni i zaključuju da oba šoka imaju kratkotrajan (privremen) učinak na inflaciju. Danas se to, posebno, ogleda u činjenici da u europskim zemljama inflacija ima tendenciju opadanja i da je prosječna inflacija 2024. g. u EU-27 bila 2.6%, a u eurozoni 2.4% - dakle još uvijek odstupa od ciljane inflacije od 2% koju propisuje ECB, ali se približava toj razini. Imajući na umu da su tijekom 2020. i 2021. g. cijene nafte imale značajan utjecaj na inflaciju, Baba, Lee (2022) su analizirali utjecaj cijena nafte na plaće i inflaciju potražnje između 1960. i 2019. g. odnosno u razdoblju koje je prethodilo pandemiji. Potvrdili su da je prelijevanje na plaće bilo snažnije kada je prevladavala veća stopa inflacije ili kada je bio snažniji utjecaj sindikata i centraliziranog pregovaranja dok je bilo slabije u uvjetima većeg povjerenja u monetarnu politiku. Baba, Duval, Lan, Topalova (2023) pokazuju da je inflacija osjetljivija na domaća usporavanja i pritiske na cijene koji dolaze iz inozemstva u europskim gospodarstvima "u nastajanju" u usporedbi sa razvijenijim zemljama što pridonosi snažnijoj transmisiji globalnih šokova u cijenama roba na domaće cijene i snažnijem porastu stopa inflacije. Binici, Centorrino, Cevik, Gwon (2022) otkrivaju, na temelju podataka između 2002. i 2022. g. da na dinamiku inflacije u Europi utječu globalni faktori, ali i faktori koji su specifični za individualne ekonomije. Tkalec (2024) smatra da su se konvencionalni indeksi potrošačkih cijena suočili s izazovima u preciznom odražavanju promjena potrošnje u stvarnom vremenu tijekom pandemije te da je Covid stopa inflacije bila veća od konvencionalne u 25 od 27 zemalja EU. Dodatno, Tkalec, Rubil, Žilić (2023) na primjeru Hrvatske potvrdili su da inflacija različito pogađa najbogatije i najsiromašnije slojeve

stanovništva. Tako je tijekom 2021., zbog poskupljenja goriva i veće potrošnje bogatih na prijevoz, najsiromašnijih 10 % doživjelo nižu stopu inflacije od najbogatijih 10%, ali je zato u studenom 2022. stopa inflacije za najsiromašnijih 10 % kućanstava bila više od 6 postotnih bodova iznad one za najbogatijih 10 %.

Iako je bilo istaknuto da će naglasak biti na člancima koji istražuju inflaciju u europskim zemljama, zgodno je uključiti i neke radevine koji analizu provode i na primjeru drugih zemalja svijeta. Tako Bems, Caselli, Grigoli, Gruss (2022) pokazuju za 19 velikih tržišta u nastajanju da domaći faktori imaju važniju ulogu u oblikovanju inflatornih očekivanja dok je utjecaj vanjskih faktora znatno slabiji u ekonomijama u razvoju. Isti autori, također, za 45 zemalja dokazuju snažniji doprinos trgovinskih šokova na potrošačku inflaciju ako su inflacijska očekivanja slabo usidrena (Bems, Caselli, Grigoli, Gruss, 2021). Auer, Borio, Filardo (2017) dokazuju za 17 svjetskih ekonomija da širenje globalnih lanaca vrijednosti (engl. *Global value chains – GVC*) tj. prekogranična trgovina intermedijarnim dobrima i uslugama je važan kanal preko kojih globalna kretanja utječu na domaću inflaciju. Značaj ovog rezultata se posebno osjetio 2021. g. kada se pokazalo da su poremećaji u globalnim lancima opskrbe doveli do jačanja inflacije u mnogim ekonomijama svijeta.

Minasyan, Ozturk, Pinat, Wang, Zhu (2023) istražuju čimbenike inflacije u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji (tzv. zapadnom Balkanu). Rezultati njihovog istraživanja pokazuju da međunarodne cijene hrane ne utječu samo na ukupnu nego i na temeljnju inflaciju te inflacijska očekivanja. Nadalje inflacija na „zapadnom Balkanu“ nije samo određena inozemnim šokovima nego i domaćim faktorima poput šokova u domaćoj potražnji.

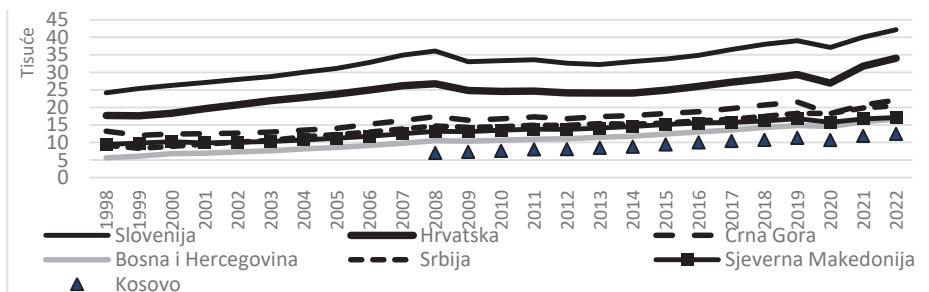
No istraživanja doprinosa inflaciji, za područje bivše Jugoslavije u pandemiskom i postpandemiskom razdoblju, relativno su oskudna pa se ovim člankom namjerava popuniti taj prostor. Prije analize doprinosa naglašavaju se ekonomski karakteristike istraživanih zemalja što je tema sljedeće cjeline.

3. OSNOVNE EKONOMSKE KARAKTERISTIKE ANALIZIRANIH ZEMALJA

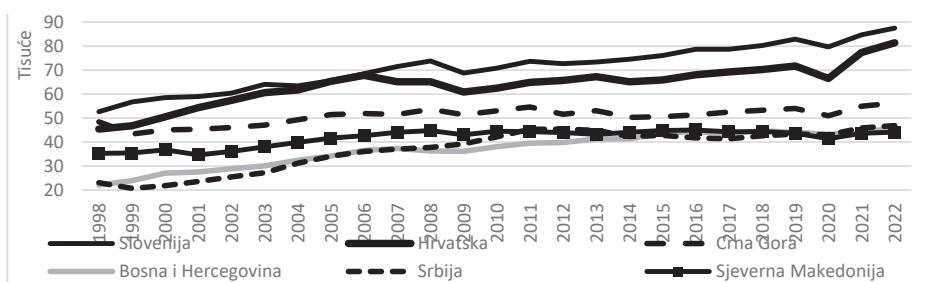
Kako pokazuje slika 1 prostor bivše Jugoslavije značajno se razlikuje s obzirom na stupanj gospodarskog razvoja. Slovenija i Hrvatska izdvajaju se kao najrazvijenije ekonomije kad se uspoređuju BDP *per capita* i BDP po zaposlenom (prema kupovnoj moći) dok je Kosovo najsiromašnije, ali ove razlike nisu posljedica tranzicije već su nastupile ranije (slika 2). Očito je iz Bićanić, Deskar-Škrbić, Zrnc (2016), Kukić (2018) te Bolt, van Zanden (2020) da ostale bivše republike

značajno zaostaju za Slovenijom i Hrvatskom (prema Kukić (2018) treća po razvijenosti bila je SAP Vojvodina, ali je ona bila dio SR Srbije). No ove su razlike nastupile prije formiranja Jugoslavije 1918. g. Procjenjujući regionalne dohotke za Austro-Ugarsku Monarhiju, Good (1994) je zaključio da je prostor današnje Slovenije imao veći dohodak per capita u odnosu na današnju Hrvatsku. Razmatrajući ekonomske promjene koje su u Hrvatskoj nastupile sa stvaranjem Kraljevine SHS / Jugoslavije, Bićanić R. (1967) osobito naglašava činjenicu da je prostor današnje Hrvatske postao od jednog od najnerazvijenijih dijelova Austro-Ugarske Monarhije jedan od razvijenijih prostora nove države. Ovo jasno pokazuje koliko su ostali dijelovi Jugoslavije značajno zaostajali za Hrvatskom i Slovenijom. Danas, istraživanja u području gospodarskog rasta i razvoja sve više razmatraju značaj historijskih čimbenika kad se istražuje dinamika BDP-a per capita i drugih razvojnih indikatora (vidjeti primjerice Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001). U slučaju Hrvatske uloga historijskih čimbenika je naglašena u Tkalec (2020) dok autorima ovog članka nisu poznati slični radovi za druge države nastale raspadom Jugoslavije. Ali, postoje radovi u kojima su se povjesni podaci koristili za procjene stopa rasta dohotka ili razina dohotka *per capita* (vidjeti primjerice radove navedene u: Bićanić, Tuđa, 2014).

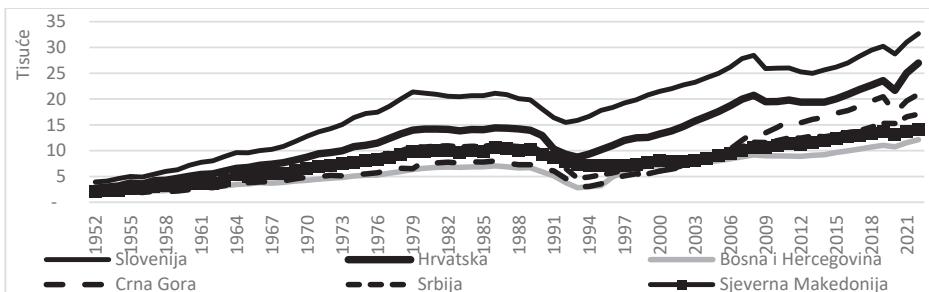
Slika 1. Gospodarska aktivnost u slijednicama SFRJ (1998. – 2022.)
GDP per capita, PPP (konstantni međunarodni \$ iz 2017.)



GDP po zaposlenom (konstantni PPP \$ iz 2017.)



Izvor: World development indicators

Slika 2. GDP per capita (cijene iz 2011.) bivših republika SFRJ (1952.-2022.)

Izvor: Bolt, van Zanden (2024)

Sažeti povijesni prikaz gore je dan, jer je povezan sa trenutnim stupnjem gospodarskog razvoja, a opća je ekomska zakonitost da je niži stupanj ekonomskog razvoja povezan sa većim udjelom izdataka za prehranu u ukupnim izdacima (primjena prvog Engelovog zakona). Tako i podaci statističkih ureda signaliziraju da u usporedbi sa ostalim analiziranim državama, Slovenija i Hrvatska imaju nešto manji udio hrane (i bezalkoholnih pića) u prosječnoj potrošačkoj košarici. Prema SURS (2023) udio hrane (bez bezalkoholnih pića) u prosječnoj slovenskoj potrošačkoj košarici je oko 16.5%. U Hrvatskoj je ovaj udio neznatno veći 2023. g. (23.9%) i sa bezalkoholnim pićima iznosi 26.5% (DZS, 2023) dok u preostalim državama značajno premašuje 30%. Naravno, kad se uzmu u obzir ponderi i rast cijena hrane, to se moralo odraziti i na relativno visoku stopu inflacije barem u jednom dijelu analiziranog razdoblja.

Ostala zajednička svojstva razmatranih zemalja utjecala su na izbor metodologije:

1. Radi preglednosti same analize u razdoblju između 2019. i 2023. g. izračunata je prosječna godišnja inflacija koja je dekomponirana na doprinose 12 sastavnica koje su objašnjene u empirijskom dijelu rada. Kako 2024. g. još traje, za prvih 9 mjeseci izračunati su godišnji indeksi, tj. omjeri razine cijena za određeni mjesec i razine cijena za isti taj mjesec prethodne godine. Geometrijskom sredinom nad tim indeksima dobiven je prosječni godišnji indeks i iz njega izračunata prosječna godišnja inflacija za prvih 9 mjeseci 2024. g.
2. Znano je iz podataka Eurostata da je u strukturi BDP-a Hrvatske udio BDV-a u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu u posljednjih 10 godina oko 3.5% i da druge zemlje imaju blago veći udio primarnih aktivnosti. Smanjenje djela ovih aktivnosti tako se mora odraziti na rast udjela uvoza hrane u ukupnom uvozu. U Hrvatskoj u zadnjih 15 godina on kontinuirano prelazi 10% robnog uvoza (podaci WDI-a) pa je posebno tijekom pandemijskog zatvaranja isticana strateška važnost vlastite proizvodnje hrane. Važno je istaći kako je udio

uvoga hrane u posljednjih 15, 20 godina u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini znatno veći nego u Hrvatskoj.

3. Monetarni i režim deviznog tečaja svake od analiziranih zemalja se, također, moraju uzimati u obzir. Razlog je jednostavan: svaka moderna središnja banka ima stabilnost cijena kao jednu od svojih zadaća, ali se monetarni i režim deviznog tečaja u promatranim zemljama razlikuju. Slično Hrvatskoj i Sloveniji, Crna Gora i Kosovo, također, imaju euro kao službenu valutu premda obje još ne mogu biti članice eurozone. Srbija i Sjeverna Makedonija imaju upravljeni režim fleksibilnog tečaja, a Bosna i Hercegovina valutni odbor.

Imajući na umu izrečeno u točki 1, činilo nam se opravdanim konstruirati doprine stopi inflacije pojedinačno za svaku zemlju i prema tome donijeti zaključke o čimbenicima inflacije na području bivše Jugoslavije što je tema sljedeće sekcije.

4. EMPIRIJSKA ANALIZA

Agregatni indeksi cijena, koji su temelj za praćenje dinamike cijena u ekonomiji, su dani kao ponderirani prosjek cijena za skupine potrošačkih dobara. Prema UN (2018), cijene proizvoda koji se koriste u konstrukciji indeksa potrošačkih cijena su grupirani u 12 skupina kako slijedi:

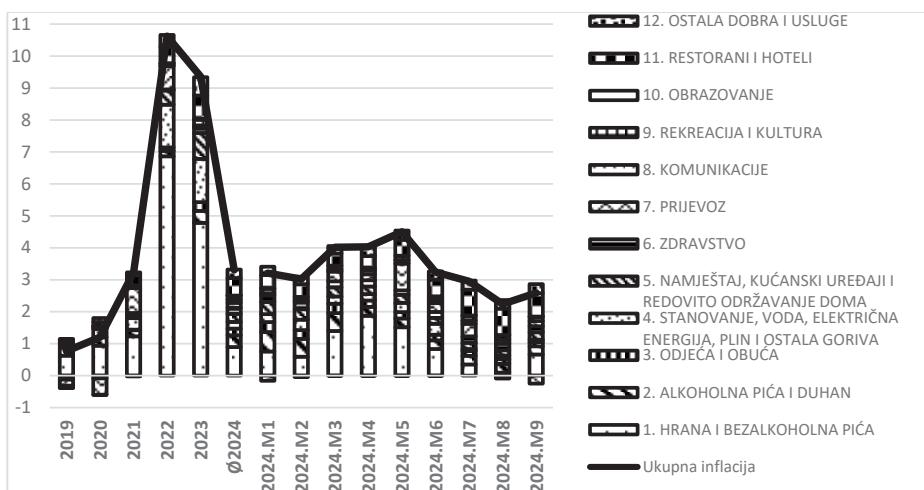
1. *Hrana i bezalkoholna pića* uključuje svu hranu uključujući i bezalkoholna pića.
2. *Alkoholna pića i duhan* uključuje alkoholna pića i duhanske proizvode (pri čemu je udio duhana veći u svim promatranim zemljama).
3. *Odjeća i obuća* uključuje odjevne materijale, odjevne predmete, odjevne dodatke, i obuću uključujući iznajmljivanje i popravak.
4. *Stanovanje, voda, električna energija, plin i ostala goriva* uključuje najamnine, plaćanja za korištenje zadružnih stanova, razne usluge vezane za stan, materijal i usluge vezane za održavanje i popravak u stanu, vodoopskrbu i kanalizaciju, odvoz otpada, sve vrste energetika (plin, struja, toplina, kruta goriva). Ovu ćemo stavku, radi jednostavnosti, zvati troškovi stanovanja.
5. *Pokućstvo, oprema za kuću i redovito održavanje kućanstva* uključuje namještaj i pokućstvo, tepihe i druge podne obloge, tekstil za pokućstvo uključujući posteljinu, kućanske aparate, staklo, porculan, posuđe i pribor za kućanstvo, robu i usluge za rutinsko održavanje kućanstava, alate i opremu za dom i vrt.

6. *Zdravlje* uključuje farmaceutske i druge medicinske proizvode, dentalne proizvode, optometrijske usluge, liječničke usluge, njegu u toplicama, propisanu naknadu za korištenje hitne medicinske pomoći.
7. *Prijevoz* uključuje opremu za osobni prijevoz uključujući popravak i rezervne dijelove, motorno gorivo, usluge prijevoza (željeznički, cestovni, zračni, lokalni), usluge školskog prijevoza. Unutar ove skupine svakako najvažniju stavku čine goriva i maziva.
8. *Komunikacija* uključuje poštanske usluge, telefonsku opremu (mobilne telefone), telefonske usluge.
9. *Rekreacija i kultura* uključuje radio i televizijske prijemnike, uređaje za sviranje i snimanje, računalnu tehnologiju, glazbene instrumente, sportsku opremu uključujući popravak, knjige, periodiku, igračke, papirnati materijal, kulturne usluge, sportske usluge, cvijeće i cvjetne proizvode, kućne ljubimce i proizvode povezane s njima uključujući i veterinarske usluge.
10. *Obrazovanje* uključuje sve razine obrazovanja uključujući podučavanje jezika i umjetničko obrazovanje.
11. *Restorani i hoteli* obuhvaćaju obroke i pića koje nude restorani, kavane i slično, usluge prehrane u radničkim kantinama, uredskim kantinama i kanticama u školama i na fakultetima, usluge smještaja u hotelima, pansionima, planinarskim domovima, smještaj u internatima i sveučilištima.
12. *Razna dobra i usluge* uključuju usluge osobne njegе, električne uređaje za osobnu njegu, kozmetičke proizvode, nakit, satove, kožnu galeriju, osiguranje (osiguranje doma, zdravstveno osiguranje, osiguranje vozila), socijalne i finansijske usluge, administrativne pristojbe, pravne usluge.

Ovo je osnovno grupiranje proizvoda i usluga prilikom konstruiranja CPI-a. Iako ono može biti i detaljnije za potrebe ovog članka ovo je dovoljno, jer neke statistike ne pružaju sve informacije za detaljnije konstruiranje doprinosa pojedinačnih proizvoda i usluga cijelokupnoj inflaciji. Evropski COICOP (ECOICOP) je ponešto detaljniji, ali je zadržao podjelu na ovih 12 odjeljaka. Kada se konstruira ukupan CPI koristi se Laspeyresov indeks cijena, a njime je definiran CPI kao ponderirani prosjek indeksa potrošačkih cijena prema grupama proizvoda i usluga. Detaljniji i pregledniji prikaz konstruiranja CPI-a je dan, primjerice, u CZSO (2023). Ponderi su definirani kao struktura potrošačke košarice u baznom razdoblju, a doprinosi pojedinačnih komponenti CPI-a kao umnožak razine cijena za grupu proizvoda i udjela tih proizvoda u potrošačkoj košarici.

Fokus ovog članka je prikaz kretanja razine cijena i komponenti koje su imale najveći utjecaj na inflaciju u zemljama bivše Jugoslavije. Za sve promatrane zemlje podaci između 2019. i 2023. g. se odnose na prosječnu godišnju inflaciju, a za 2024. g. su prikazani i mjesecni podaci koji se odnose na kretanje inflacije u odnosu na isti mjesec 2023. g. (godišnja stopa inflacije). Primjenom geometrijske sredine iz ovih mjesечnih indikatora je konstruirana prosječna stopa inflacije za 2024. g.² Grafički prikazi na slikama 3 – 8 sadrže prekid linije da se razdvoje dinamika prosječne godišnje inflacije (2018.-2024.) i godišnjih stopa inflacije za prvih 9 mjeseci 2024. godine.

Slika 3. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Sjevernoj Makedoniji (2019.-2024.).



Izvor: Državni zavod za statistiku, vlastiti izračuni

Počinjemo prikaz naših rezultata sa Sjevernom Makedonijom (slika 3). Neposredno pred pandemiju, 2019. g., cijene su u prosjeku narasle za 0.77% u odnosu na 2018. g., a najvažniji doprinos ostvaren je u skupinama 1. Hrana i bezalkoholna pića te 3. Alkoholna pića i duhan. Prosječan rast razine cijena naspram 2018. g. u drugoj skupini iznosi je čak oko 5.6%, a kod hrane i bezalkoholnih pića 1.62%. Premda je rast cijena hrane bio znatno slabiji od cijena alkoholnih pića i duhana, snažni udio prehrane u potrošačkoj košarici (od 38%) pridonosio je da

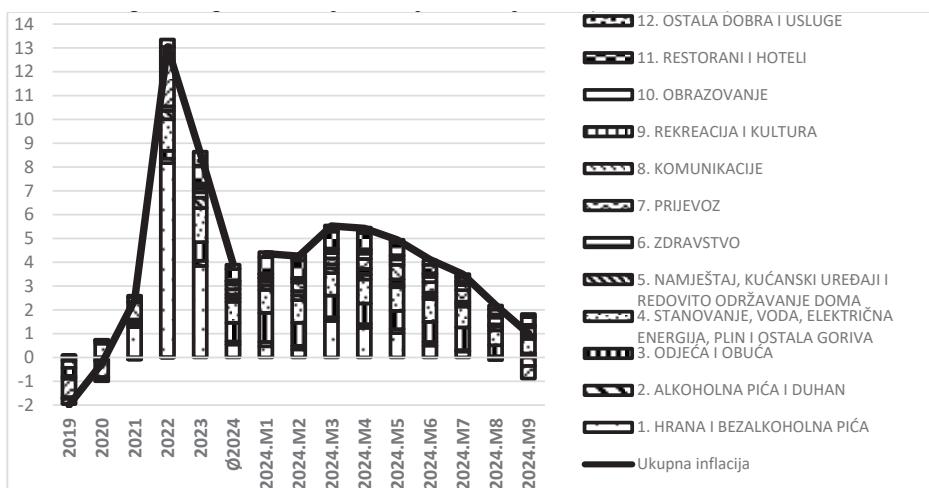
² Kada konstruiramo indeks cijena u odnosu na isti mjesec prošle godine i izračunamo njihovu geometrijsku sredinu, dobivamo:

$$\left(\prod_{i=1}^{12} \frac{P_{i,2024}}{P_{i,2023}} \right)^{1/12} = \frac{\bar{P}_{2024}}{\bar{P}_{2023}}$$

gdje simbol \bar{P} upućuje na geometrijski prosjek razine cijena za 2024. i 2023. g.

hrana i bezalkoholna pića postanu glavni čimbenik inflacije tijekom 2019. g.³ U pandemijskom razdoblju prisutan je rast stope inflacije na 1.2% (2020) i 3.2% (2021)⁴. Tijekom 2021. g. praktički nije bilo komponente koja negativno utječe na inflaciju, a osobito je naglašen utjecaj cijena hrane i bezalkoholnih pića, cijena u skupini prijevoz u kojem najvažniju ulogu imaju, dakako, cijene goriva i maziva te troškova stanovanja. Inflacija se posve razbuktala tijekom 2022. (10.6%) i 2023. g. (9.36%). Jasno, to je bilo vrijeme kad je utjecaj cijena hrane bio još izraženiji, jer je u prosjeku iznosio čak 17% (2022) odnosno 11.7% (2023) u odnosu na godine koje su im prethodile⁵. U obje godine na drugo mjesto su došli troškovi stanovanja dok je utjecaj cijena goriva i maziva koji se još isticao 2022. g. tijekom 2023. bio značajno smanjen. Za prvih 9 mjeseci 2024. g. prosječna je inflacija 3.3% pri čemu su cijene hrane i bezalkoholnih pića i dalje bile najvažniji čimbenik, ali je također bio i važan utjecaj cijena u restoranima i hotelima te alkoholnih pića i duhana⁶.

Slika 4. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Crnoj Gori (2019.-2024.)



Izvor: Uprava za statistiku – MONSTAT, vlastiti izračuni

³ U sjevernoj Makedoniji je udio hrane i bezalkoholnih pića imao tendenciju rasta te je 2023. g. iznosio 40.9%, a 2024. g. 40.16%.

⁴ Tijekom prve polovice 2020. g. godišnja inflacija u Sjevernoj Makedoniji nije prelazila 1%, ali je samo u travnju i svibnju te godine zabilježila negativno kretanje. Porast cijena nastupa u drugoj polovici te godine čemu je, naravno, pridonosio porast cijena hrane, ali je bio prisutan negativan rast cijena goriva i maziva (Bogdan, Rogić Dumančić, 2023).

⁵ Promatrano na mjesečnim podacima najveća godišnja stopa inflacije u Sjevernoj Makedoniji je bila u listopadu 2022. g. kada je iznosila 19.78% i uglavnom je proizlazila iz rasta cijena hrane, ali su značajno pridonosili i troškovi stanovanja i prijevoza (Bogdan, Rogić Dumančić, 2023). Nakon toga inflacija se počela smanjivati što se već osjetilo i na podacima za 2023. g.

⁶ U prosječnoj potrošačkoj košarici za 2024. g. 11. Restorani i hoteli sudjeluju sa 5.85%, ali je rast njihovih cijena u usporedbi sa istim mjesecima 2023. g. bio izrazit u svibnju (8.5%), lipnju (9.0%), srpnju (13.8%), kolovozu (14.1%) i rujnu (12.5%) uz prosječni rast cijena od 9.3%.

Neposredno pred pandemiju, i u prvoj godini pandemije, Crna Gora se suočava sa padom razine cijena (slika 4). 2019. g. su potrošačke cijene u ovoj zemlji manje u prosjeku za oko 2% u odnosu na 2018. g., a prema COICOP grupiranju samo troškovi stanovanja i cijene u obrazovanju bilježe rast dok padu razine cijena najviše pridonose cijene u skupinama 7. Prijevoz, 3. Odjeća i obuća, 2. Alkohol i duhan, 11. Restorani i hoteli, te 1. Hrana i bezalkoholna pića. 2020. g. je zabilježena blaga deflacija (-0.2%) što podrazumijeva blagu prevagu čimbenika koji su djelovali prema smanjenju razine cijena (7. Prijevoz, 11. Restorani i hoteli, troškovi stanovanja, troškovi pokućstva, 8. Komunikacije, 9. Rekreacija i kultura, 12. Razna dobra i usluge) u odnosu na one koji potiču porast cijena (1. Hrana i bezalkoholna pića, 2. Alkoholna pića i duhan, 6. Zdravlje, 3. Odjeća i obuća, 10. Obrazovanje). Osjetniji porast razine cijena počinje tijekom 2021. g. (osobito od travnja nadalje) i traje do konca 2022. g.⁷ što je dalo *prosječne* godišnje stope inflacije od 2.4% (2021) i 13.0% (2022). Od kraja 2022. inflacija opada, ali 2023. g. još poprima visokih prosječnih 8.6% i 4.6% u prvih 7 mjeseci 2024. g. Tijekom 2022. i 2023. g. važan generator inflacije u Crnoj Gori su bile 1. Hrana i bezalkoholna pića te troškovi stanovanja, a 2022. g. to je bio i Prijevoz⁸. Za 2024. g. izdvaja se više čimbenika, ali je najvažniji doprinos imali troškovi stanovanja te cijene odjeće i obuće dok je utjecaj cijena hrane i bezalkoholnih pića bio nešto izraženiji tijekom ožujka, travnja i svibnja 2024. g., a u rujnu bio i negativan.

Za razliku od Crne Gore, a slično Sjevernoj Makedoniji, Srbija je i 2019. i 2020. g. iskusila pozitivne stope inflacije sa prosječnim godišnjim stopama od 1.9% (2019) i 1.6% (2020) (slika 5). Takvim pozitivnim kretanjima najviše su pridonosile cijene hrane i bezalkoholnih pića sa prosječnim rastom od oko 2.5%⁹. Ipak, pad cijena prijevoza u prosjeku za 4.6% ublažavao je rast agregatne razine cijena tijekom 2020. g. Oživljavanje inflacije u Srbiji nastupa između 2021. i 2023. g. sa prosječnim godišnjim stopama od 4.1% (2021), 11.9% (2022) i 12.5% (2023) u kojima su cijene hrane i bezalkoholnih pića bili pojedinačno najvažnija komponenta. Tijekom 2022. i 2023. g. ona je objašnjavala gotovo polovicu cjelokupne inflacije. Kao i u slučaju Crne Gore, i troškovi stanovanja su bili značajan generator inflacije, posebice, u ove dvije godine, a tijekom 2022. g. važni su bili i troškovi prijevoza, jer je u ovoj djelatnosti prosječan godišnji rast cijena tada iznosio 14.1%. Za razliku od Sjeverne Makedonije i Crne Gore, u Srbiji u 2022.

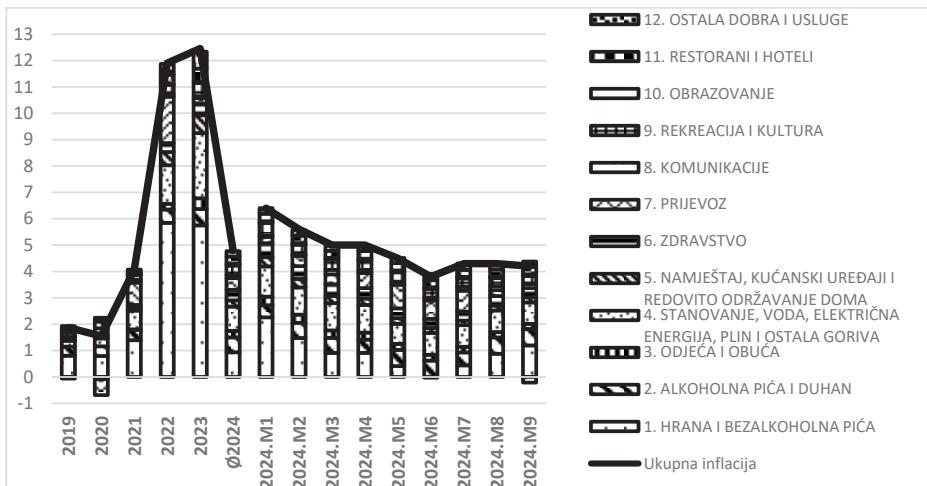
⁷ Promatrano na mjesечnim podacima, najveća godišnja stopa inflacije u Crnoj Gori bila je u studenom 2022. g. i iznosila je 17.5%. Podrazumijevala je da su cijene u prosjeku bile veće za 17.5% u odnosu na studeni 2021. g. Najviše su joj pridonijele cijene hrane, ali su pozitivan utjecaj imale i cijene goriva i maziva te troškovi stanovanja (Bogdan, Rogić Dumančić, 2023).

⁸ Prema podacima MONSTAT-a u prosječnoj strukturi potrošačke košarice Crne Gore Hrana i bezalkoholna pića zauzimaju 36%, troškovi stanovanja 14.1%, a prijevoz 11.26%. Ove tri kategorije zauzimaju 61.36 % prosječne potrošačke košarice, ali su ove podatke računali na temelju Ankete o potrošnji kućanstava iz 2011. g.

⁹ Svakako valja istaknuti i prosječni udio hrane i bezalkoholnih pića u potrošačkoj košarici koji u Srbiji iznosi oko 31%. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije od ostalih komponenti valja izdvojiti stanovanje (13.6-13.7%) i troškove prijevoza (12-13%).

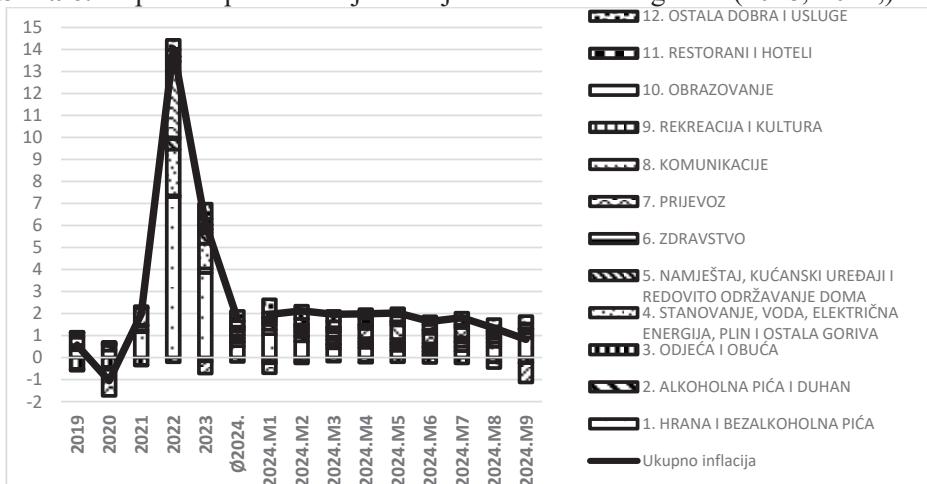
g. nije započeo trend smanjenja inflacije¹⁰. Prvi put je prosječna godišnja inflacija u Srbiji pala ispod 5% tijekom prvih 9 mjeseci 2024. g. (osobito nakon svibnja) kada je iznosila 4.8%.

Slika 5. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Srbiji (2019.-2024.)



Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, vlastiti izračuni

Slika 6. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Bosni i Hercegovini (2018.-2024.)



Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, vlastiti izračuni

¹⁰ Prema mjesечnim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije maksimalna godišnja stopa inflacije u Srbiji bila je u ožujku 2023. g. kada je iznosila 16.2%. Iako je od tada godišnja inflacija u postupku smanjivanja, još je ipak dovoljno visoka da prosječan godišnji rast razine cijena tijekom 2023. bude veći u odnosu na 2022. g. Tome su pridonosile i cijene hrane koje su i tijekom 2022. i tijekom 2023. g. u prosjeku porasle za 18% u odnosu na prethodnu godinu.

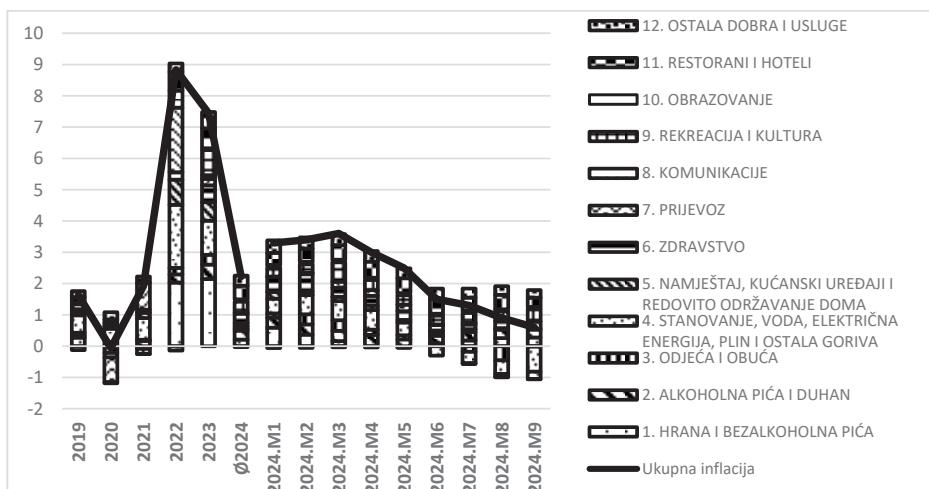
Slično Crnoj Gori i Makedoniji i Bosna i Hercegovina je 2019. g. iskusila relativno nisku prosječnu godišnju inflaciju od 0.6%, a 2020. g. deflaciјu od 1.1% (slika 6). U obje godine valja izdvojiti pozitivan doprinos cijena hrane i bezalkoholnih pića te alkoholnih pića i duhana i negativan doprinos cijena odjeće i obuće. No u 2019. g. je važno izdvojiti i pozitivan doprinos troškova stanovanja, a 2020. g. negativan doprinos cijena prijevoza koji je imao presudan utjecaj za negativnu inflaciju. Ubrzavanje inflacije nastupa tijekom 2021. g. (prosječna godišnja inflacija 2%) i 2022. (prosječna godišnja inflacija od 14.0%) čemu su svakako pridonosile cijene hrane i bezalkoholnih pića i prijevoza te u 2022. g. i troškova stanovanja¹¹. Ovdje osobito treba naglasiti rast cijena hrane i bezalkoholnih pića koje su tijekom 2022. u prosjeku narasle za 21.5% i, imajući na umu da su obuhvaćale trećinu prosječne potrošačke košarice, pridonosili gotovo polovici prosječne godišnje inflacije za tu godinu. Cijene prijevoza su u prosjeku porasle za 25% u odnosu na 2021., ali je prijevoz sudjelovao sa 13.46% u prosječnoj potrošačkoj košarici. 2023. g. cijene u prosjeku bivaju veće za 6.1% u odnosu na 2022. g. i tu opet najveći udio opada na cijene hrane i bezalkoholnih pića (koje su u prosjeku porasle za 3.85%), ali zabilježen je i pozitivan utjecaj troškova stanovanja (prosječan rast od 1.1%) dok je prosječan pad cijena prijevoza za 0.6% ublažavao njihov pozitivan utjecaj. Prema dosadašnjim podacima inflacija se nastavila smanjivati i 2024. g. te su u prvih 9 mjeseci cijene bivale u prosjeku veće za 1.7% u odnosu na isti period 2023. g.

Sve dosadašnje analizirane zemlje imaju status kandidata za članstvo u Europskoj Uniji (EU). Jedna od republika bivše Jugoslavije je specifična po tome što je istovremeno članica Europske unije i eurozone tijekom cijelog analiziranog razdoblja, a to je Slovenija (slika 7). Tijekom 2019. g. prosječna godišnja stopa inflacije u Sloveniji je bila 1.6%, a najviše su na nju utjecali troškovi stanovanja. 2020. je zabilježena blaga deflacija koja je podrazumijevala da faktori koji pridonose padu razine cijena (najznačajniji su troškovi prijevoza sa prosječnim padom od 5.3%) blago protežu u odnosu na one koji potiču rast (poput cijena hrane i bezalkoholnih pića koje su rasle u prosjeku za 3.2%). Posljedice otvaranja gospodarstva nakon pandemije ni za Sloveniju nisu bile izuzetak, jer se 2021. bilježi prosječan rast cijena od 1.91% koji je najvećim dijelom proizlazio iz troškova stanovanja a potom dolazi do dodatnog porasta inflacije 2022. g. Odmah su uočljive dvije stvari u Sloveniji u usporedbi sa ranije objašnjениm inflacijama: *prva* da je – premda je prosječna godišnja stopa inflacije od 8.8% i dalje visoka, ona je znatno manja od drugih opisanih zemalja; *druga* dok se u ranijim zemljama izdvajao utjecaj cijena hrane, ovdje je utjecaj cijena hrane i bezalkoholnih

¹¹ Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine u prosječnoj potrošačkoj košarici udio hrane i bezalkoholnih pića je porastao sa 31.59% (2019) na 36.48% (2023), troškovi stanovanja se kretali na oko 15% dok se udio prijevoza kretao na oko 13-14%.

pića, troškova stanovanja te cijena prijevoza bio gotovo podjednak¹². 2023. g. se godišnja stopa inflacije blago smanjuje na 7.4%, a cijene hrane i bezalkoholnih pića te troškovi stanovanja i dalje se ističu kao važni faktori inflacije. Od ostalih čimbenika pozitivan doprinos inflaciji su imali cijene usluga važnih za rekreaciju i kulturu, restorana i hotela, cijena namještaja, zdravstvenih usluga, alkoholnih pića i duhana te odjeće i obuće i tek nakon toga dolaze troškovi prijevoza. 2024. g. inflacija se i dalje smanjuje, pa su u prvih 9 mjeseci 2024. g. cijene u prosjeku veće tek za 2.2% u odnosu na isto razdoblje 2023. g. Uočljivo je, dakle, daljnje smanjenje stope inflacije tijekom 2024. g., a tome svakako pridonose i godišnje stope inflacije nakon svibnja te godine. Moglo bi se izvući više različitih sastavnica koje joj tijekom 2024. g. pridonose poput: cijena u restoranima i hotelima, cijena proizvoda i usluga važnih za rekreaciju i kulturu, zdravstvenih usluga, alkoholnih pića i duhana te cijena hrane i bezalkoholnih pića. Iako doprinos troškova stanovanja na godišnjem prosjeku nije posebno izražen, zgodno je istaknuti i utjecaj troškova stanovanja koji se osjeti na mjesecnim podacima. Naime, on je bio znatno izraženiji od siječnja do svibnja 2024., ali mu doprinos za prvih 9 mjeseci znatno ublažavaju negativna kretanja koja počinju u lipnju i traju do rujna 2024. g., a vrijeme će pokazati koliko dugo će ono trajati.

Slika 7. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Republici Sloveniji (2019.-2024.)



Izvor: Statistički ured Republike Slovenije (SURS), vlastiti izračuni.

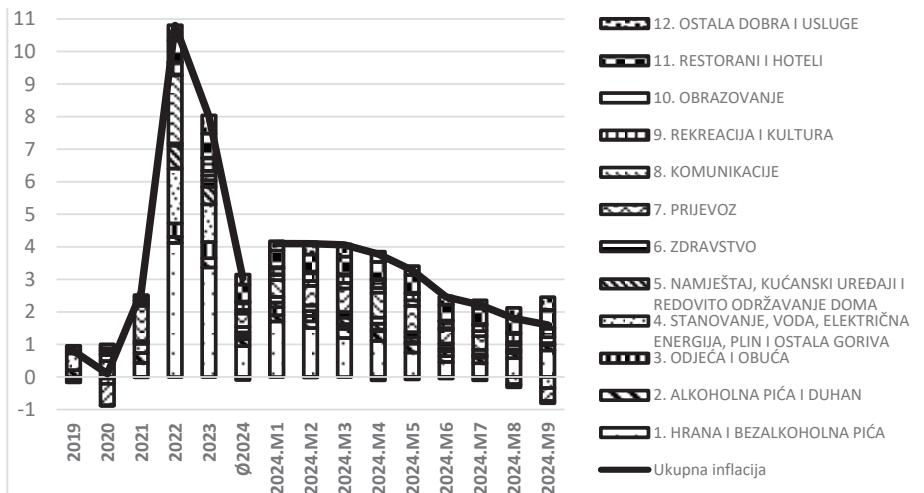
¹² Prema podacima SURS-a udio hrane i bezalkoholnih pića u prosječnoj potrošačkoj košarici Slovenije između 2019. i 2024. g. se kretao od 15.9% (2020) do 18.5% (2024), troškovi stanovanja na 13-14% i prijevoza na 14-15%. Za razliku od do sada obrađenih zemalja sve tri stavke zauzimaju manje od 50% prosječne potrošačke košarice što se može staviti i u vezu sa postignutim stupnjem gospodarskog razvoja u Sloveniji.

Uz Sloveniju i Republiku Hrvatsku je članica Europske unije, a od 1.1. 2023. g. je i članica eurozone (slika 8). Do početka pandemije suočavala se sa relativno niskom inflacijom koja je 2019. g. bila 0.8%, a u pandemijskoj 2020. g. poprimila 0.1%. Ova gotovo nulta inflacija podrazumijeva da su faktori koji djeluju pozitivno (hrana i bezalkoholna pića, alkoholna pića i duhan, pokućstvo, zdravstvo, komunikacije, rekreacija i kultura, restorani i hoteli, ostala dobra i usluge) i faktori koji djeluju negativno na agregatnu inflaciju (odjeća i obuća, troškovi stanovanja, prijevoz, obrazovanje) praktički bili u ravnoteži. Kao i u drugim zemljama i u Hrvatskoj je 2021. zabilježeno buđenje inflacije čemu su osobito pridonijele cijene u skupini 7. Prijevoz., ali je značajnije zastupljen od srpnja te godine i pozitivan doprinos cijena hrane i bezalkoholnih pića koji od prosinca te godine postaje vodeći čimbenik potrošačke inflacije u Hrvatskoj i to ostaje do današnjih dana¹³. Tijekom 2022. g. prosječna godišnja inflacija u Hrvatskoj poprima 10.8% čemu posebno pridonose cijene hrane i bezalkoholnih pića (koje su u prosjeku narasle 15.9% u odnosu na 2021. g.) i troškovi prijevoza (prosječan porast od 14.2% u odnosu na 2021. g.)¹⁴. Tijekom 2023. g. zabilježena je manja prosječna godišnja inflacija od 7.5%, također, sa dominantnim utjecajem cijena hrane i bezalkoholnih pića (koje su u prosjeku bile narasle 12.7%) te troškova stanovanja, ali je značajan utjecaj ostvaren i u grupi 11. Restorani i hoteli. No utjecaj uvođenja eura na razinu cijena u Hrvatskoj iz ovih podataka ne može se sa sigurnošću utvrditi¹⁵. Tijekom prvih 9 mjeseci 2024. također je došlo do smanjenja prosječne godišnje inflacije u Hrvatskoj na razinu od 3%. Najvažnijim generatorima inflacije su se pokazali i dalje cijene hrane i bezalkoholnih pića, cijene u restoranima i hotelima te troškovi prijevoza.

¹³ Inflacija u Hrvatskoj je već obradivana u radovima Bogdan (2021, 2022) i Rogić Dumančić, Raguž Krištić, Rogić Kovač (2022).

¹⁴ U strukturi prosječne potrošačke košarice prema podacima DZS-a za period od 2019. do 2023. hrana i bezalkoholna pića zauzimaju između 26 i 28%, stanovanje 16-17% i prijevoz između 13 i 15% što zauzima i do 60% potrošačke košarice u nas.

¹⁵ Prvotno su Falagiarda, Gartner, Mužić, Pufnik (2023) utvrdili da je strah od poskupljenja zbog uvođenja eura bio neutemeljen. No, službena statistika DZS-a za veljaču 2023. g. je potvrdila da je mjeseca inflacija tada bila 0%, ali je rast cijena hrane istovremeno bio oko 1%. Istraživanje Sorić (2024) pokazuje da je, unatoč razmjerno slabom učinku uvođenja eura na agregatnu inflaciju, zamijećen značajan i nešto intenzivniji uzročni učinak na cijene hrane, restorana i odjeće nego što bi bio da euro nije uveden. U radu se jasno ističe da bi poskupljenja namirnica bilo i bez uvođenja eura, ali da bi ono bilo manje od ostvarenog. Izostanak konkurenčije, također, je pridonosio da se iskoristi uvođenje eura za podizanje cijena u Hrvatskoj.

Slika 8. Doprinosi potrošačkoj inflaciji u Republici Hrvatskoj (2019.-2024.)

Izvor: Državni zavod za statistiku (DZS), vlastiti izračuni.

Svim analiziranim zemljama svojstvena je relativno niska inflacija uoči same pandemije. Do snažnijeg buđenja inflacije došlo je tijekom 2021. g. što se dovodi u vezu sa naglim rastom potražnje i poremećajima u distribucijskim tijekovima. No, vrijeme izrazito visoke inflacije je 2022. i 2023. g. Uglavnom u svim zemljama je tijekom 2022. zaustavljen povećavanje godišnje stope inflacije. 2024. g. inflacija je znatno smanjena. Za usporedbu veličine inflacije među navedenim zemljama upotrijebit ćemo dva pristupa. *Prvi* je da se izračuna prosječan kumulativan porast cijena između 2019. i prvih 9 mjeseci 2024. g. (u odnosu na prosjek 2018. g.) uključujući i cijene u tri važna segmenta potrošačke košarice: 1. Hrane i bezalkoholnih pića, troškova stanovanja (4. Stanovanje, voda, električna energija, plin i ostala goriva) i 7. Prijevoz. On je dan u tablici 1 odakle se uočava da je u analiziranom razdoblju najveći prosječan kumulativan porast cijena zabilježen u Srbiji, a najmanji u Sloveniji i Bosni i Hercegovini. U segmentu hrane najveći je porast razine cijena u Srbiji, a najmanji u Sloveniji. Kod troškova stanovanja najmanji prosječni kumulativni rast bilježi Hrvatska, a najveći Srbija dok je u prijevozu najveći kumulativni rast cijena zabilježen u Srbiji i Hrvatskoj, a najmanji u Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji. *Drugi* je način da se inflacija kod analiziranih zemalja usporedi sa onom u europskim zemljama. Zato je na slici 9 prosječna godišnja inflacija za prvih devet mjeseci 2024. g. uspoređena sa EU-27. Iz same slike mogu se izvući dva zaključka:

Prosječna inflacija za EU-27 veća je od one za eurozonu što znači da je prosječna inflacija kod zemalja sa vlastitom valutom veća,

Prosječna inflacija u Hrvatskoj u prvih 9 mjeseci 2024. g. treća je po veličini stopa inflacije u cijeloj EU i druga u eurozoni. Analiza za prvih 7 mjeseci bila je pokazala da smo drugi u EU, ali i prvi u eurozoni prema veličini inflacije.

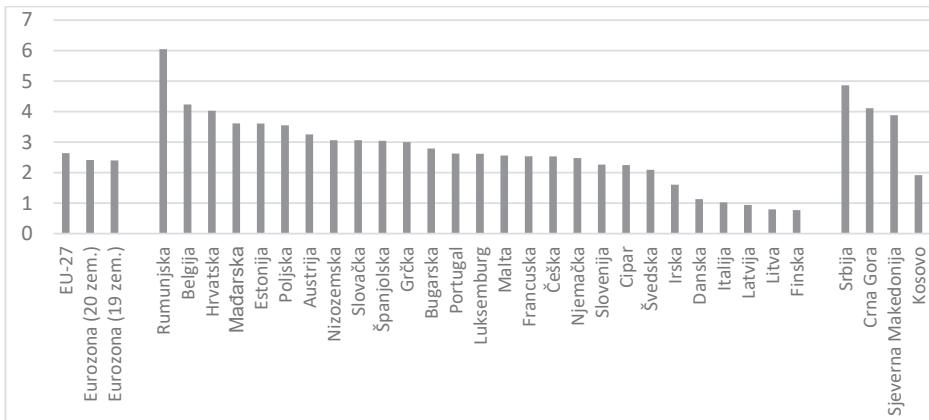
Kad se uspoređuje inflacija na razini europskih zemalja (EU i odabrane zemlje kandidati), uočava se da je područje bivše Jugoslavije, uz izuzetak Slovenije (i Kosova), suočeno sa jednom od većih stopa inflacije tijekom 2024. g. Ukoliko se proširi vremensko razdoblje na ono iz tablice 1 (slika 10), također, će se uočiti da je područje bivše Jugoslavije ostvarilo jedno od većih kumulativnih porasta razine cijena između 2019. i 2024. g. te da je ono samo na Kosovu i Sloveniji blago ispod prosjeka EU-27 i eurozone. Naravno, primjetit će se i individualne razlike među zemljama pa su od Srbije (najlošija u našem uzorku) lošije Mađarska, Poljska, Rumunjska, Češka i Estonija dok je Litva neznatno bolja. Od Sjeverne Makedonije koja je „druga“ u našem uzorku dodatno su nešto lošije: Litva, Slovačka i Latvija. No, u odnosu na bivšu Jugoslaviju između 2019. i 2024. g. sigurno je 10-ak zemalja EU-27 osjetilo sličnu kumulativnu inflaciju, zato relevantnijom usporedbom držimo onu sa slike 9 kada su sve analizirane zemlje ipak ušle u proces smanjivanja inflacije.

Tablica 1. Prosječan kumulativan porast cijena između 2019. i prvih 9 mjeseci 2024., (u odnosu na prosjek 2018. g.) u zemljama bivše Jugoslavije

	Prosječna kumulativna inflacija između 2019. i 2024. g.			
	UKUPNO	HRANA	STANOVANJE	PRIJEVOZ
Slovenija	23.7453	33.6338	34.9380	15.5575
Hrvatska	27.6452	39.9477	21.1623	22.6017
BiH	24.9115	44.0961	27.0456	18.0535
Crna Gora	27.6842	44.3383	28.1544	12.1050
Srbija	41.9667	58.8073	52.6843	23.9096
Makedonija	31.5750	43.6300	29.4689	12.5550

Izvor: Vlastiti izračuni na temelju podataka iz nacionalnih statistika

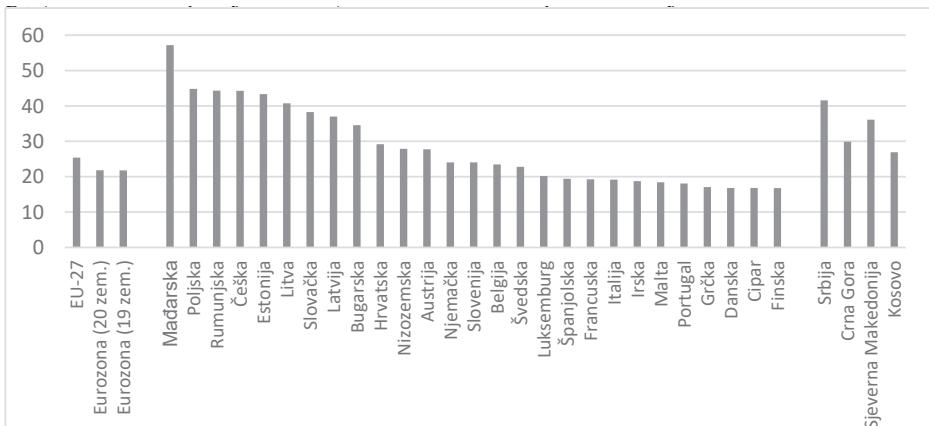
Slika 9. Prosječna godišnja inflacija 2024. u odabranim evropskim zemljama



Napomena: Radi uspoređivanja sa ostalim evropskim zemljama morao je biti primijenjen harmonizirani indeks potrošačkih cijena (HICP) koji nije korišten u ranijem dijelu rada.

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni

Slika 10. Prosječan kumulativan porast cijena između 2019. i prvih 9 mjeseci 2024. g., (u odnosu na prosjek 2018.) u odabranim evropskim zemljama



Napomena: Radi uspoređivanja sa ostalim evropskim zemljama morao je biti primijenjen harmonizirani indeks potrošačkih cijena (HICP) koji nije korišten u ranijem dijelu rada.

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni

5. ZAKLJUČAK

U članku se analizira kretanje inflacije i komponenti koje su joj značajno pridonijele u zemljama nastalim raspadom bivše Jugoslavije u razdoblju između 2019. i 2024. g. Istaknuto je da se sve promatrane zemlje razlikuju prema stupnju razvoja koji je nešto izraženiji u Sloveniji i Hrvatskoj i ta se razlika ogleda i u udjelu izdataka za prehranu u prosječnoj potrošačkoj košarici.

Neposredno pred pandemiju 2019. g., troškovi stanovanja su bili glavni generator inflacije u Sloveniji i Hrvatskoj, ali je ona u Hrvatskoj iznosila 0.8, a u Sloveniji 1.63%. U Srbiji i Sjevernoj Makedoniji glavni generator inflacije su bile cijene hrane i bezalkoholnih pića, a u Crnoj Gori prijevoz. Uz Crnu Goru koja ima deflacijsku, najniže stope inflacije su bile u Bosni i Hercegovini (0.6%), Sjevernoj Makedoniji (0.8%) i Hrvatskoj (0.8%). U pandemiji 2020. g. su zadržane niske, a ponegdje i negativne (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Slovenija) stope inflacije. Negativnoj inflaciji najviše su pridonosili troškovi prijevoza (uglavnom cijene goriva koje su se smanjivale kao posljedica globalnog smanjivanja potražnje za gorivima uslijed zatvaranja gospodarstva).

Oživljavanje inflacije je počelo tijekom 2021. g., a pridonijeli su mu poremećaji u distribucijskim tijekovima uzrokovani snažnim porastom potražnje nakon zatvaranja. Dominantan doprinos se razlikuje među analiziranim zemljama. U svim zemljama je prisutan pozitivan doprinos troškova prijevoza koji je u Hrvatskoj bio dominantan faktor. Od srpnja 2021. g. raste i značaj cijena hrane i bezalkoholnih pića u Hrvatskoj, a one su dominantan čimbenik i u svim ostalim analiziranim zemljama osim u Sloveniji u kojoj su najvažniji troškovi stanovanja. 2021. g. najveće prosječne godišnje stope inflacije su postignute u Hrvatskoj (2.6%), Makedoniji (3.2%) i Srbiji (4.1%).

Daljnje razbuktanje inflacije slijedi tijekom 2022. kada se u svim zemljama osim u Sloveniji postižu dvoznamenkaste stope, a značajno joj je pridonosila ukrajinska kriza. U svim promatranim zemljama cijene hrane i bezalkoholnih pića, troškovi prijevoza i troškovi stanovanja značajno su pridonosili ukupnoj inflaciji. Najveće prosječne godišnje stope inflacije su zabilježene u Bosni i Hercegovini (14.0%), Crnoj Gori (13.04%), Srbiji (11.9%), Hrvatskoj (10.8%) i Makedoniji (10.6%). No, tijekom 2022. g. je zaustavljen daljnji rast inflacije pa je veća stopa inflacije tijekom 2023. g. zabilježena jedino u Srbiji (12.5%). Sve su druge zemlje zabilježile smanjenje inflacije koje je bilo najveće u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. U 9 mjeseci 2024. g. prosječne godišnje stope inflacije su redom: Bosna i Hercegovina (1.7%), Slovenija (2.2%), Hrvatska (3.0%), Makedonija (3.3%), Crna Gora (3.9%) i Srbija (4.8%).

Uspoređena je, također, inflacija analiziranih zemalja sa članicama EU-27 za prvih 9 mjeseci 2024. g. kada je inflacija u svim europskim već u procesu smanjivanja, ali se morao primjenjivati HICP. Unutar EU-27 najveća inflacija je zabilježena u Rumunjskoj (6.0%), Belgiji (4.2%) i Hrvatskoj (4.0%). Na prostoru bivše Jugoslavije jedino su Slovenija i Kosovo postigli inflaciju koja je manja od prosjeka EU-27 (2.6%) i eurozone (koja iznosi oko 2.4%). Mjereno prosječnom godišnjom stopom promjene HICP-a inflacija u Sloveniji je 2.3%, Makedoniji 3.9%, Crnoj Gori 4.1% i Srbiji 4.9% dok za Bosnu i Hercegovinu ne postoje podaci Eurostata na temelju HICP-a.

LITERATURA

1. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*, 91(5), str. 1369-1401.
2. Auer, R., Borio, C., Filardo, A. (2017). The globalisation of inflation: the growing importance of global value chains. *BIS Working Papers No 602*.
3. Baba, C., Lee, J. (2022). Second-Round Effects of Oil Price Shocks Implications for Europe's Inflation Outlook. *IMF Working Paper WP/22/173*.
4. Baba, C., Duval, R., Lan, T., Topalova, P. (2023). The 2020-2022 Inflation Surge Across Europe: A Phillips-Curve-Based Dissection. *IMF Working Paper WP23/30*.
5. Bems, R., Caselli, F., Grigoli, F., Gruss, B. (2021). Expectations' anchoring and inflation persistence. *Journal of International Economics*, 132(C).
6. Bems, R., Caselli, F., Grigoli, F., Gruss, B. (2022). Is Inflation Domestic or Global? Evidence from Emerging Markets,. *International Journal of Central Banking*, 18(4), str. 1-52.
7. Bićanić, I., Tuđa, D. (2014). Dugoročne serije BDP-a Hrvatske. *Privredna kretanja i ekonomска politika*, 23(1), str. 37-69.
8. Bićanić, I., Deskar-Škrbić, M., Zrnc, J. (June 2016). A Narrative Explanation of Breakpoints and Convergence Patterns in Yugoslavia and its Successor States 1952-2015. *The WIIW Balkan Observatory Working Papers*(122).
9. Bićanić, R. (1967). Ekonomski promjene u Hrvatskoj izazvane stvaranjem Jugoslavije. U I. Vinski(ur.), *Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske* (str. 81-111). Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske.
10. Binici, M., Centorrino, S., Cevik, S., Gwon, G. (2022). Here Comes the Change - The Role of Global and Domestic Factors in Post-Pandemic Inflation in Europe. *IMF Working Paper WP22/241*.
11. Bogdan, Ž. (2021). Komparativna analiza inflacije u Postcovid razdoblju - može li se ocijeniti problematičnom? U J. Tica, K. Bačić(ur.), 29. tradicionalno savjetovanje: *Ekonomski politika Hrvatske u 2022. - Postpandemijski izazovi* (str. 37-74). Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista i Inženjerski biro d.o.o.

12. Bogdan, Ž. (2022). Inflacijska dinamika u Hrvatskoj i u eurozoni sa naglaskom na postcovid razdoblje. U K. Bačić, M. Klindžić(ur.), *30. tradicionalno savjetovanje: Ekonomski politika Hrvatske u 2023. g.* (str. 20-55). Opatija: HDE i Inženjerski biro d.o.o. Zagreb.
13. Bogdan, Ž., Rogić Dumančić, L. (2023). Inflation Dynamics in the Area of the Former Yugoslavia Outside the EU In the Pandemic and Post-Pandemic Period. *neobjavljeni rukopis*.
14. Bolt, J., van Zanden, J. L. (2024). *Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2023 update*. Preuzeto 28.. 10. 2024. iz Maddison Project Database, version 2023: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/data/mpd2023.xlsx>
15. Caporale, G. M., Infante, J., Gil-Alana, L. A., Ayestaran, R. (2022). Inflation Persistence in Europe: The Effects of The Covid-19 Pandemic and of The Russia-Ukraine War. *Brunel Economic and Finance Working Paper Series - WP No. 2217*.
16. Ciccarelli, M., Osbat C. (eds) (2017). Low inflation in the euro area: Causes and consequences. *ECB Occasional Paper Series No 181*.
17. CZSO. (2023). *Consumer Price Indices - User's methodological manual*. Preuzeto 22. 07. 2023. iz Český statistický úřad: https://www.czso.cz/csu/czso/what_is_it_inflation_resp_inflation_rate
18. DZS. (June 2023). *Consume price index, june 2023*. Dohvaćeno iz Državni zavod za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2023/en/58316>
19. Falagiarda, M., Gartner, C., Mužić, I., Pufnik, A. (07. 03. 2023). *Has the euro changeover really caused extra inflation in Croatia?* Dohvaćeno iz The ECB blog: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230307~1669dec988.en.html>
20. Good, D. F. (1994). The Economic Lag of Central and Eastern Europe: Evidence from the Late Nineteenth-Century Habsburg Empire. *The Journal of Economic History*, 54(4), str. 869-891.
21. Kukić, L. (2018). Socialist growth revisited: insights from Yugoslavia. *European Review of Economic History*, 22(4), str. 403-429. doi: <https://doi.org/10.1093/ereh/hey001>

22. Minasyan, G., Ozturk, E., Pinat, M., Wang, M., Zhu, Z. (2023). Inflation Dynamics in the Western Balkans. *IMF Working Paper WP23/49*.
23. Rogić Dumančić, L., Raguž Krištić, I., Rogić Kovač, I. (2022). Komparativna analiza inflacije u Hrvatskoj i odabranim zemljama EU. U K. Bačić, M. Klindžić (ur.), *30 tradicionalno savjetovanje: Ekonomski politika Hrvatske u 2023.* (str. 56-81). Zagreb: HDE i Inženjerski biro d.o.o.
24. Sorić, P. (2024). The Euro and Croatian Inflation: Much Ado About Nothing? *Public Sector Economics*, 48(1), str. 1-37.
25. SURS. (July 2023). *Consumer prices up by 6.9% annually and by 1.4% monthly.* Dohvaćeno iz Statistical_office_of_Republic_of_Slovenia: <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/11214>
26. Šonje, V. (2021). The Sling Effect: Croatia and SEE after the Fall of the Berlin Wall. *Central European Business Review*, 10(2-special), str. 85-109. doi:10.18267/j.cebr.283
27. Tkalec, M. (2020). History matters: development and institutional persistence of the Habsburg military frontier in Croatia. *Public sector economics*, 44(1), str. 117-145. doi: <https://doi.org/10.3326/pse.44.1.4>
28. Tkalec, M. (2024). Inflation response to the COVID-19 pandemic and government interventions: Evidence from EU-27 . U B. Kaderabkova, S. Mozayeni, E. Hromada (ur.), *Proceedings of the International Conference on Economics, Finance & Business* (str. 81-95). Vienna: Prag: International Institute of Social and Economic Sciences.,
29. Tkalec, M., Rubil, I., Žilić, I. (2023). Recent developments in inflation inequalities in Croatia. U A. Erceg (ur.), *Interdisciplinary management research XIX.* (str. 506-525). Osijek: Ekonomski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
30. UN. (2018). *Classification of Individual Consumption According to Purpose (COICOP) 2018.* Preuzeto 22. 07. 2023. iz United Nations Statistical Divison: https://unstats.un.org/unsd/classifications/business-trade/desc/COICOP_english/COICOP_2018_-_pre-edited_white_cover_version_-_2018-12-26.pdf
31. Vizek, M. (16. 08. 2023). *Da, hrana je ekstremno poskupjela. No jesmo li s pravom bijesni na proizvođače?* Preuzeto 17. 08. 2023. iz t-portal: <https://www.tportal.hr/komentatori/clanak/poskupljenje-hrane-komentar-maruska-vizek-foto-20230816>

Željko Bogdan, PhD

University of Zagreb, Faculty of Economics & Business, Zagreb, Croatia
zbogdan@efzg.hr

Lucija Rogić Dumančić, PhD

University of Mostar, Faculty of Economics & Business, Zagreb, Croatia
lrogic@efzg.hr

Tomislav Sekur, PhD

University of Zagreb, Faculty of Economics & Business, Zagreb, Croatia
tsekur@efzg.hr

INFLATION DYNAMICS IN THE AREA OF THE FORMER YUGOSLAVIA DURING THE PANDEMIC AND POST-PANDEMIC TIMES

Received: September 14, 2024

Accepted: September 25, 2024

<https://doi.org/10.46458/27121097.2024.30.52>

Review

Abstract

During 2021, and especially in 2022, the period of low inflation in a large part of the developed world was interrupted. This article examines the annual inflation rates for the countries that emerged from the breakup of the former Yugoslavia between 2019 and 2024. Although they were part of a single political space during the 20th century, these countries are characterized by development diversities, so the share of expenditure on food and non-alcoholic beverages in the average consumer basket differs between them. The differences in these countries are reflected in the size of consumption inflation, but also in the contributions that contribute to it. Food and soft drink prices, housing costs and transportation costs (primarily fuel and lubricant prices) should certainly be mentioned as important generators of inflation. In the analyzed period, the largest cumulative increase in prices was recorded in Serbia (by 42% on average), and the smallest in Slovenia (by 23.7% on average) and Bosnia and Herzegovina (by 24.9% on average). All countries recorded an above-average increase in prices in the food and soft drinks segment, but the lowest cumulative increase was recorded

in Slovenia (by 33.6% on average) and the highest in Serbia (by 58.66% on average). In the segment of housing costs, Croatia recorded the lowest cumulative growth (21.55% on average) and Serbia the highest (58.8% on average). In terms of transportation, the highest cumulative price growth was recorded by Serbia (23.9% on average) and Croatia (22.6% on average), and the lowest by Montenegro (12.1% on average) and Northern Macedonia (around 12.6% on average). The prices of food and beverages and housing costs had an important positive contribution to inflation. The highest level of inflation in all economies was in 2022, but its reduction (with the exception of Serbia) begins to be felt already during 2023. Despite the significant reduction in the average annual inflation rate in 2024, in the analyzed countries (with the exception of Slovenia and Kosovo) it is still higher than to the EU average.

Keywords: *prices, contribution to inflation, southeastern Europe.*

JEL: E31